

Oinez ibilitako plazak eta kaleak

George Steinerren hitzak gogoan egin dut ariketa. «Europako gizon, emakume eta hurrek oinez ibilitako plaza eta kaleek hainbatetan dituzte estadista, militar, poeta, artista, konpositore, zientzialari eta filosofoen izenak», zioen pentsalariak *Europaren ideiaz* saiakeran jasotako hitzaldian. Parisko Descartes, Auguste Comte, Racine, Corneille, Molière eta Boileau kaleak zituen adibidetzat. «Alemaniar hiztunentzako ere balio du, zenbat *Goetheplatz* (Goethe plaza), *Schillerstrasse* (Schiller kalea), edo Mozart eta Beethoven izenak dituzten plazak». Hitz horiek buruan ditudala atera naiz kalera. Atari pareko plakak hala dio: San Frantzisko kalea. Eskubian daukat Mirasol Kondearena, eta alboan Mariaren Bihotza plaza. Ezkerrerago beherantz San Anton zubia. Hau Bilbo da. 911 kale, eta beste hainbeste plaza, eraikin, zubi eta eskultura.

Alondegitik Azkunara

Alondegiazi Azkuna Zentroa izena paratu zion orain bi urte Bilboko Udalak, Iñaki Azkuna alkate ohiaren omenez. Seigarren urteurrena bete du 2016an, eta urtemugaren aitzakian Bilboko eta Madrilgo kazetariak gosaritara gonbidatu zituzten. Kafea, croissantak, eta Lourdes Fernandez zentrokotuzendariaren azalpenak. «Hiru ildo estrategiko dauzkagu: genero kultura garaikideari babesa, euskararen sustatzea, eta sorkuntza garaikideari laguntza». Kazetariak ikusi du hainbat proiektutan generoarekiko eta sorkuntza garaikidearekiko konpromisoa. Euskararena, aldiz, nola gauzatuko den galdetu

dio. «Euskara bera estrategikotzat jotzea da estrategikoa», erantzun dio Fernandezek euskaraz, ordura arte ez bezala. Azaldu dio gero adeikor euskarazko eskaintzari eusten nahi-ko lan duela zentroak, ezin baita gaztelerazkoarekin alderatu. Hori dio Bilboko udaletik sei milioi euro inguru jasotzen dituen erakundeko buruak. Hori da euskara estrategikotzat jotzea. Euskara estrategikoa dela esatea.

Esatea ere bada Txantxangorriaren irudia paratzea, esatea besterik ez. Bilboko Arte Ederren Museoak hitzaldietarako aretoko mahaian du itsatsita euskararen erabilera sustatzeko Jaurlaritzaren ikurra. Uso pasaren pare ikusi dugu 2016an, urtarrilean aurkeztu baitzuten irudia Jaurlaritzak, EAEko aldundi eta hiriburuetako ordezkariak, EUDELe eta 90 eragilek Donostiako San Telmo museoan. Arte Ederren Museoak mahai horretan, ordea, nekez entzungo du inork euskarazko azalpenik. Hartu 2016ko museoaren argitalpenak. Bostetik bi daude euskaraz: *Maisuak*. *Bilboko Arte Ederren Museoa* eta *Bilboko Arte Ederren Museoaren buletina*. Eskultura hiperrealistari, Susana Talayerori eta Carmelo Ortiz de Elgeari eskainitako katalogoak euskaraz irakurri nahi izatera, baina, sarera jo beharko duzu. *Berria* egunkariko kazetariaren temagatik zintzilikatzen baitituzte web atarian 2015az geroztik. Segi paseoan Guggenheim museotik. Ezta hori ere. Iritsiko zara gero Bizkaiko Foru Aldundira. Txantxangorriaren irudia zintzilik duela, Euskara eta Kultura sailaren aurrekontua %11 murriztuko du Aldundiak 2017rako, proportzioan jaitsiera handiena izango duen saila. Eta horra Patxi Baztarrika Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako sailburuordearen hitzak Txantxangorriaren kanpainaren hari-
ra: «Herritarren borondatean sinesten dugu. Ez dugu inor behartu nahi. Ez dugu nahi inor inoren gainetik egoterik». Kukua kabian izanda ere.

Planoa handitzerakoan, hala ere, esatetik egiterako biderik bada. Egiteko aukerak egon badaudela ikusi dugu 2016an. Maule, Donostia, Bilbo, Gasteiz eta Iruñeko udal agintariak elkartu ziren martxoan Mondragon Unibertsitatean. Bostak

euskaldunak, eta bostak ados euskara sustatzeko premiaren larriaz. Joseba Asiron Iruñeko alkateak (Conde Rodezno plaza zioen plakaren ordez Askatasunaren plaza paratu zue-nak) bota zuen datua: lau dira Iruñean orain euskarazko haur eskola publikoak. Guraso askorentzat eskas, baina hala ere aurreko ikasturtean baino bi gehiago. Nafarroan lehen aldiz ere D eredia hedatu da Tafalla, Lodosa eta Caparrosora. Eta 2016an pausoa eman duen Iparraldeko Lurralde Elkargoa euskararen onarpenerako bidea izan litekeela uste duenik bada. Estrata berri batzuk, Baztarrikarentzat Txantxangorria bezala «txikia eta hauskorra» ei den euskararentzat.

Eulalia Abaitua kalea

Euskal Herriko lehenengo emakume argazkilariak badu ka-lea Bilbon. Txurdinagan dago Eulalia Abaitua, hirigunetik aparte. Getxo Photok eta Euskal Museoak, ordea, erdigunera ekarri dute 2016an erakusketa banarekin. Eta ezezagunaren liluraz ikusi ditu bisitariak bere argazkiak, Euskal Museoak eskaintzen dion zazpigarrena bada ere. Periferia baita, ezezaguna. Emakumea baita, periferia. Ez da 2016an bazterretik berreskuratu den emakume izen bakarra. Enkarterrietako museoak, esaterako, Mari Dapena Balmasedako margola-riari eskaini dio erakusketa. Frankismoan komunista eta emakumea izaki «bi aldiz ahaztua izan den artista», Xabier Gantzarain arte kritikoaren hitzetan. (Berreskuratu, eta ka-learen ordez lorategia izango du aurrerantzean Mari Dapenak Balmasedan). Edo 200 urte pasatxo behar izan dira jatorri euskalduneko Rita Barrenechea idazlearen *Catalina* antzez-lana estreinatzeko Bilboko Arriaga antzokian.

Plazaratuta ere ikusgarri izan behar da erdigunean, ordea. Ekimen txiki bezain adierazgarriak ikusi ditugu horregatik 2016an, txikirik bada. Ikus-entzunezko arloko emakume profesionalek (H)emen Her(e) elkarteak sortu dute, esatera-ko. «Hemen gaudelako, existitzen garelako», zioen Izaskun

Arandia elkarteko buruak. Susa argitaletxeak Lisipe bilduma sortu du, eta Jakinek eta Elkarrek pentsamendu feministari eskainitako Eskafandra argitalpen bilduma paratu dute marxan. Kale propioa. Eta plazan ahoz gora hitz egin du Maite Berrogainek, adibidez. *Katalina de Erauso* pastoralara idatzi eta zuzendu du, inork ez zuelako moja alferezaren istorioa kontatu nahi. «Izan nintzen pastoral idazleen ate joka, baina esaten zidaten: ez, ez, hori emazte batek behar du idatzi. Nik ez nuen nire burua mementuan sentitu, baina hara». Ekainean estreinatu zuen pastoralara Baionan, irailean ostera Donostian eskaintzeko.

Euskal Herritik kanpo, Angulemako Komiki jaialdiko boikotak gurean ere izan zuen oihartzunik. Sarietarako 30 hautagaien artean emakumerik ez. Jaialdiaren 43 urteko ibilbidean, Florence Cestac zen saritutako emakume bakarra. Salaketaren aurrean, gizon hautagaien herenak uko egin zion hautagaitzari, atzera eginez aurrera egiteko. Ordu eskasetara barkamena eskatu zuen antolakuntzak, baina «jaialdiak ezin zuela komikiaren historia berregin», zioen oharrak, gizonen irakurri eta gizonen marraztu eta idatzitakoa zelako komikigintzaren historia.

Kulturaren belarri eta begiak, baina, emakumeenak dira. Durangoko Azokak erakutsi du bisitariaren profila, kultura arloro orokortu litekeen argazkia: emakumezkoak dira %54. Fidelak, batez beste 13 aldiz gerturatu direlako azokara. Deustuko Unibertsitateak, Siadeco ikerketa taldeak eta Gerediaga elkarteak 2016an plazaratutako ikerketaren emaitzak dira. Eta balio dute kulturaren emakumearen garrantzia agerian uzteko. Zuzeneko kontzertuetan izan ezik, emakumearen aurpegia duelako kultur kontsumitzaileak, bereziki literaturan eta arte eszenikoetan. Jaurlaritzaren Kulturaren Euskal Behatokiak kultura kontsumo eta ohituren 2008ko ikerketak hala baieztatu zuen. Bada historia *berregiteko* nahiko argumentu, eta ahalegin horren seinale dira adibide horiek. 2016ko batzuk besterik ez. Ez diezaiozun ezezagunaren liluraz begiratu zortzigarrenez Eulalia Abaituari.

John Adamsen eskultura

Jarraitu dezagun ibilian 2016ko izenak gogoan. Bilboko periferiatik, halabeharrez. Orain 80 urte hil zen Txirritaren kalea Txurdinagan baitago. Irteerarik gabeko aparkatzeko kale laburra da. Xalbadorrena, bere heriotzaren 40. urteurrena den honetan, Rekalde auzoan. Zorionekoagoak dira Gaur taldekoak, mende erdi bete duen taldeko Txillidak behintzat baduelako plaza erdigunean. Erakusketa ere izan dute Arte Ederren Museoa, Donostiako San Telmo museoko *Gaur konstelazioa* erakusketa nagusiaren adarretako bat. Eta Oteizak kalerik ez, baina eskultura du udaletxearen aurrean. Beste hainbeste urte bete ditu Ez Dok Amairu taldeak, baina ez eskulturarik ezta kalerik ere.

John Adams Ameriketako Estatu Batuetako bigarren presidentearen eskultura topatuko du, ordea, Kale Nagusira jotzen duenak, non eta Bizkaiko Foru Jauregiaren alboan. «Aparteko jende honek bere hizkuntza zaharra, talentua, legeak, gobernu eta aldaketa bako ohiturak gorde dauz, Europako edozein herrik baino gehiago». Bizkaira XVIII. mendean egindako bisitaren ostean Adamsek idatzitakoak jasotzen ditu eskulturak. Hitz horiengatik du eskultura erdigunean amerikarrak. *Amerikanuak* esaten badu, garrantzitsua delako. Eta amerikarrek zer esango ere izan dira 2016an Jaurlaritza eta Gipuzkoa, Araba eta Bizkaiko aldundiak. Euskal kultura izan baitzen Washingtongo Smithsonian jaialdiko kultura gonbidatua. 12.000 metro koadrotan irudikatu zuten euskal kulturaren 'esentzia': ostatua, baserria, portua, lantegia, euskaltegia eta frontoia ziren guñeak. Hori prentsaren aurrean aurkezten eta defendatzen buru Arantxa Tapia. Bai, Ekonomiaren Garapen eta Lehiakortasun sailburua. «Euskal enpresen potentzialitatea erakutsiko dugu, euskal identitatearen parte baitira». Enpresari saldoa zihoan berarekin. Kulturaren erakusleihoak ekonomiari mesede egitea baitzen lehentasuna. Ekonomiaren mesederako baita kultura.

Horregatik aurkeztu zuen urrian BIME musika azoka eta jaialdia Imanol Pradales Bizkaiko Ekonomia eta Lurralde

Garapenerako diputatuak. «Musika ez da bakarrik soinua, irudia. Musika ekonomia ere bada». Horregatik du aldi berean Gipuzkoako Kultura eta Turismo diputatuaren kargua Denis Itxasok. Horregatik da garrantzitsua *Donostia 2016*. Ekitaldi programaren berri emateko Bordeleko So Good gastronomia jaialdia, eta Londresko World Travel Market, Madrilgo Fitur eta Berlingo ITB turismo azokak aukeratu zituen hiriburutzak. Eta horregatik da zilegi Gipuzkoako Diputazioak 700.000 euro bideratzea Smithsonian jaialdirako, oposizioak salatu zuenez. Durangoko Azokako 2016ko aurrekontu osoa baino 30.000 euro gehiago. Balantza duen aldera erortzen baita arbola, esaera zaharrak dioen bezala.

Zer hartu aintzakotzat, zeini non kalea eskaini, balantza horren baitan egiten du dantza erabakiak. Horregatik, John Adamsen laudorioak erdigunean dauden bitartean, Gabriel Arestiren hitzei entzungor egiten zaie. «Jainkoak eztezala nahi Bilboko karrika bati / Nire izenik eman dezaiotela», dio *Nire izena* poemak. Gabriel Arestik, baina, etorbidea du Txurdinaga auzoan. Eta Bilbotik ibiltzen denak ere zapalduko ditu *Bilbaoko kaleak* olerkian «higuinez» deskribatzen dituen Urkijo, Gardoki, Mazarredo edo Egia kaleak. Ariketa egina baitzuen Arestik. «Gorbeiara joateko gutizia sortzen zait barrenean / bertan organizatzeko euskeraren salbazioa», dio olerkiaren azken ahapaldiak. «Baina hemen geratzen naiz / kale arte honetan / milagro baten zai / egunero bizarrira kentzeari uzteko / naikoa kurajerik / ez baitdut». Hau Bilbao da, Steiner. 🍷